

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-23>

УДК 338.436

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА МАЛОГО БІЗНЕСУ АПК УКРАЇНИ

DIRECTIONS OF IMPROVING THE COMPETITIVE ENVIRONMENT OF THE SMALL BUSINESS OF THE AGRICULTURE OF UKRAINE

Білоус Світлана Петрівна

доктор економічних наук, доцент,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0303-7453>

Шпильовий Євгеній Олександрович

аспірант,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3392-9622>

Лугеря Сергій Олександрович

студент,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2833-8562>

Svitlana Bilous, Evgenij Shpylovyi, Sergij Lugeria
Cherkasy National University named after B. Khmelnytskyi

В роботі здійснено пошук практичних рішень, що сприятимуть стабільному та конкурентоздатному розвитку малого бізнесу в агропромисловому комплексі України. Доведено, що удосконалення конкурентного середовища малого бізнесу в агропромисловому комплексі України є необхідним і важливим завданням, спрямованим на підвищення ефективності та стійкості сільськогосподарських підприємств. Досліджено фінансову підтримку та доступ до кредитів як ключовий елемент для розвитку малого бізнесу в сільському господарстві. Проаналізовано розвиток інфраструктури як важливий аспект у створенні сприятливого середовища для сільського бізнесу. Обґрунтовано необхідність технологічного розвитку у агросекторі. Обґрунтовано ефективне управління ресурсами, впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій, та визначено, що це допоможе забезпечити сталість виробництва та врахувати споживчий попит на екологічно чисті продукти. Доведено, що значущою є підтримка інновацій, яка стимулює впровадження новітніх технологій та підходів. Доведено, що сприяння кооперації виступає як механізм для об'єднання фермерів та підприємств для спільного виробництва та об'єднання ресурсів. Визначено, що всі ці напрями спрямовані на створення сприятливого та конкурентоспроможного середовища для малого бізнесу в агропромисловому комплексі України.

Ключові слова: малий бізнес, агропромисловий комплекс, сільське господарство, конкурентоспроможність, конкурентне середовище.

Scientists often emphasize the importance of agriculture not only as an economic business, but also as a key factor in ensuring food security and sustainable development. Ukraine, with its rich agricultural potential, is no exception, and in this context, consideration of aspects of improving the competitive environment of small businesses in the agro-industrial complex (APC) becomes a matter of critical importance. In the work, a search for practical solutions that will contribute to the stable and competitive development of small businesses in the agro-industrial complex of Ukraine was carried out. It has been proven that improving the competitive environment of small businesses in the agro-industrial complex of Ukraine is a necessary and important task aimed at increasing the efficiency and sustainability of agricultural enterprises. Financial support and access to credit as a key element for the development of small businesses in agriculture has been studied. Infrastructure development is analyzed as an important aspect in creating a favorable environment for rural business. The need for technological development in the agricultural sector is substantiated. Effective management of resources, implementation of energy-efficient and environmentally

friendly technologies is substantiated, and it is determined that this will help ensure the sustainability of production and take into account consumer demand for environmentally friendly products. It has been proven that the support of innovations, which stimulates the introduction of the latest technologies and approaches, is significant. It has been proven that the promotion of cooperation acts as a mechanism for uniting farmers and enterprises for joint production and pooling of resources. It was determined that all these directions are aimed at creating a favorable and competitive environment for small businesses in the agro-industrial complex of Ukraine. Strengthening all aspects – from financing to infrastructure and from technological development to cooperation – will contribute to the development of small agricultural enterprises, ensuring the sustainability and competitiveness of agriculture as a whole.

Key words: small business, agro-industrial complex, agriculture, competitiveness, competitive environment.

Постановка проблеми. Науковці часто підкреслюють важливість сільського господарства не лише як економічної справи, але і як ключового фактора для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку. Україна, з своїм багатим аграрним потенціалом, не виняток, і в цьому контексті, розгляд аспектів удосконалення конкурентного середовища малого бізнесу в агропромисловому комплексі (АПК) стає питанням критичної важливості.

Перед нами стоїть завдання сприяти ефективному функціонуванню малого бізнесу в АПК, який є основою сільськогосподарського ландшафту України. Актуальність дослідження напрямів удосконалення конкурентного середовища стає очевидною, та необхідною.

Дослідження напрямів удосконалення конкурентного середовища малого бізнесу в АПК України є важливим етапом для розбудови стійкої та конкурентоздатної агросфери. Воно відкриває можливості для реалізації позитивних змін, які відчутно позначаються на розвитку сільських територій, економіці країни та сприятимуть забезпеченню сталого майбутнього.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

В економічній літературі розглядаються різні аспекти малого підприємництва в сфері АПК. Значний внесок у вивчення цієї проблеми внесли такі дослідники, як В. І. Борейко, М. Й. Малік, О. І. Маслак, О. Б. Назаркевич, Н. П. Резнік, М. О. Сичова, Т. І. Яворська та інші. У їхніх роботах висвітлені проблеми та перспективи розвитку підприємницької діяльності в сфері АПК. Дослідники розглянули фактори, що ускладнюють розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки, а також запропонували заходи для стимулювання розвитку малого підприємництва в даному секторі.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у пошуку практичних рішень, що сприятимуть стабільному та конкурентоздатному розвитку малого бізнесу в агропромисловому комплексі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення конкурентного

середовища для малого бізнесу в агропромисловому комплексі (АПК) України може здійснюватися через ряд заходів та напрямків. В нашому дослідженні розглянуто кілька можливих шляхів удосконалення конкурентоспроможності та розвитку малого бізнесу в сільському господарстві:

1. *Підтримка та фінансування.* Це не просто аспект економічної політики, це ключовий фактор, що може визначити майбутнє українського сільського господарства. Забезпечення доступу до кредитів - це не лише присвоєний термін, але й реальна можливість для малих сільськогосподарських підприємств відкривати нові горизонти. Фінансові ресурси стають тим інструментом, який може визначити, чи зможе фермер впроваджувати нові технології, чи матиме він можливість розширити своє виробництво, чи може він конкурувати на ринку [1]. Але не лише кредити – важливо розглядати підтримку у ширшому контексті. Розробка програм підтримки для стартапів та інноваційних проектів в аграрному секторі – це інвестиція в майбутнє, в створення нових можливостей та розвиток нових ідей.

Зокрема, стартапи в аграрному секторі можуть виходити за рамки традиційних методів господарювання та принести із собою інновації в області виробництва, обробітку та управління. Вони можуть розробляти нові, ефективніші та стійкі технології, вдосконалювати системи енергозабезпечення та управління ресурсами. Такі програми стимулювання сприяють не тільки розвитку підприємств, але й формуванню нового обличчя агросектору, яке здатне виходити на новий рівень конкурентоспроможності.

Ці напрями допомагають розширювати можливості для малих підприємств, забезпечуючи їм необхідний фінансовий ресурс для інновацій та новаторських проектів. Це також є ключовим аспектом створення екосистеми підтримки для підприємців, сприяючи розвитку та стійкості аграрного сектору в Україні [2].

2. *Розвиток інфраструктури.* Розглядаючи розвиток інфраструктури в сільському

господарстві, не можна не зауважити, що це не просто окремі вдосконалення, а фундаментальна перебудова системи, яка має визначальний вплив на економічний, соціальний та екологічний аспекти аграрного сектору. Ця тема стає ключовою в розбудові сучасного та конкурентоздатного обличчя українського сільського господарства. В таблиці 1 нами представлено основні напрями розвитку інфраструктури для АПК.

Ці напрями розвитку інфраструктури – це не лише інвестиції в окремі сектори, але і створення підґрунтя для загального розвитку агропромислового комплексу. Вони визначають нові стандарти ефективності та виробничого потенціалу, сприяючи тим самим зміцненню конкурентного статусу України в світовому аграрному виробництві.

3. *Технологічний розвиток.* Технологічний розвиток в агросекторі не лише визначається впровадженням новітніх розробок, але й є ключовим фактором, що може перетворити сільське господарство, забезпечуючи йому необхідність конкурувати в умовах глобальних ринків. Сучасні технології, такі як системи автоматизації, дрони та технології «інтернет речей» (IoT), визначають нові стандарти ефективності та стійкості в аграрному секторі.

По-перше, системи автоматизації в сільському господарстві стають важливою ланкою для оптимізації виробничих процесів. Вони дозволяють сільськогосподарським підприємствам автоматизувати задачі, такі як

полив, внесення добрив та управління машинами, забезпечуючи точність та ефективність виробництва [4].

Дрони, що стали необхідним інструментом для агрономів, революціонізують спостереження за полем. За допомогою дронів можна проводити детальний аналіз рослин, виявляти проблеми врожаю та вчасно реагувати на них. Це допомагає уникнути втрат врожаю та оптимізує використання ресурсів.

Технології «інтернет речей» (IoT) стають центральним елементом для збору та аналізу даних у реальному часі. Сенсори та пристрої IoT дозволяють відстежувати параметри ґрунту, погоду, вологість та інші фактори, які впливають на вирощування рослин. Це забезпечує аграріям можливість приймати обґрунтовані рішення, підвищуючи ефективність виробництва та забезпечуючи високий рівень стійкості до зовнішніх впливів.

Технологічний розвиток в агросекторі є важливим підґрунтям для ефективного та стійкого виробництва. Впровадження сучасних технологій не лише підвищує ефективність господарювання, але й визначає нові стандарти якості та конкурентоспроможності для українського сільського господарства.

4. *Ефективне управління ресурсами.* Ефективне управління ресурсами в сільському господарстві визначає не лише ефективність виробництва, але й сталість та екологічну придатність аграрного сектору. Запровадження сучасних систем управління

Таблиця 1

Основні напрями розвитку інфраструктури для АПК України

Напря́м	Характеристика
Покращення дорожньої інфраструктури	є однією з найважливіших умов для розвитку сільськогосподарських підприємств. Якісні та доступні дороги дозволяють ефективно транспортувати сільськогосподарську продукцію, зменшуючи витрати та збільшуючи швидкість доставки.
Розвиток зв'язку	В умовах цифрової епохи, забезпечення доступу до швидкісного та стабільного Інтернету є ключовим фактором для впровадження сучасних технологій в аграрному секторі. Віддалені сільські господарства повинні мати можливість використовувати цифрові інструменти для моніторингу та управління виробництвом, що в свою чергу збільшить ефективність та конкурентоспроможність.
Енергетична інфраструктура	Розвиток сучасних систем забезпечення енергією, таких як відновлювані джерела енергії та енергоефективні технології, не лише сприятиме сталому розвитку, але й знижує залежність від традиційних та дорогих енергетичних джерел.
Розвиток сучасних та ефективних систем зберігання та переробки продукції	Використання передових технологій у цих сферах дозволяє не лише зберігати продукцію від деградації, але й створює можливості для вищої доданої вартості через переробку сировини на місці виробництва.

Джерело: розроблено автором за [3]

та планування виробництва є ключовим елементом досягнення цих цілей.

Перш за все, ефективно управління ресурсами передбачає впровадження сучасних систем управління та планування виробництва. Інтеграція цифрових технологій та програмного забезпечення дозволяє автоматизувати і оптимізувати багато виробничих процесів. Від слідкування за запасами до планування сільгоспробігу, такі системи сприяють точнішому та ефективному використанню ресурсів, зменшуючи витрати і підвищуючи виробничу ефективність.

Другий аспект – розробка програм енергоефективності та екологічності в агросекторі. Це включає в себе впровадження технологій, спрямованих на зменшення витрат енергії та максимізацію використання відновлюваних джерел енергії [5].

Здійснення агросектором переходу до більш ефективного використання ресурсів також може включати в себе оптимізацію водокористування, впровадження сучасних методів обробки ґрунту, та мінімізацію використання хімічних речовин. Такі практики не лише сприяють збереженню природних ресурсів, але й підвищують якість продукції, роблячи сільське господарство більш сталим та екологічно відповідальним [5].

Завдяки цим ініціативам, сільське господарство може стати моделлю ефективного та сталого управління ресурсами. Перехід до цифрових рішень та програм енергоефективності дозволяє аграріям не лише пристосуватися до зростаючих вимог ринку, але й активно приймати участь у формуванні екологічності виробництва.

5. *Маркетинг та брендування.* Маркетинг та брендування в сільському господарстві відіграють важливу роль у створенні успішного та конкурентоспроможного бізнесу. Розглянемо, як підтримка у розробці та маркетингу брендів для продукції малих сільськогосподарських підприємств та участь у виставках та ярмарках можуть впливати на розвиток сільського господарства.

По-перше, розробка і брендування є ключовим елементом успішного ведення бізнесу в аграрному секторі. Створення впізнаваного бренду дозволяє малим сільськогосподарським підприємствам вирізнятися на ринку та побудувати позитивне сприйняття серед споживачів. Це може включати в себе створення логотипу, унікального дизайну упаковки, а також формування унікальних цінностей та історії бренду. Маркетингові стратегії, такі як

рекламні кампанії, участь у соціальних мережах та взаємодія з медіа, допомагають підняти свідомість про бренд і залучити увагу споживачів.

По-друге, участь у місцевих та міжнародних виставках та ярмарках є ефективним інструментом для просування продукції. Виставки надають сільським підприємствам можливість демонструвати свою продукцію, встановлювати контакти з потенційними партнерами та споживачами, а також вивчати нові технології та тенденції у галузі. Це також дозволяє підприємствам збільшувати свою видимість та залучати увагу засобів масової інформації [6].

Таким чином, маркетинг та брендування, а також участь в виставках та ярмарках, не лише забезпечують підприємствам можливість вигідно представляти свою продукцію, але й сприяють побудові позитивного іміджу та залученню нових можливостей для розвитку бізнесу.

6. *Освіта та розвиток кадрів.* Освіта та розвиток кадрів у сільському господарстві відіграють визначальну роль у створенні стійкого та конкурентоспроможного аграрного сектору. Розглянемо, як розвивається система освіти та як впроваджуються програми підготовки та підтримки молодих фахівців в цій важливій галузі.

По-перше, розвиток системи освіти в агросекторі передбачає вдосконалення навчальних програм та методів навчання, щоб вони відповідали сучасним вимогам та технологічному прогресу. Потреби в сільському господарстві постійно змінюються, тому важливо, щоб освітні програми надавали студентам та молодим фахівцям необхідні знання та навички. Це може включати в себе вивчення сучасних технологій виробництва, ефективного управління ресурсами та сталого сільськогосподарського розвитку.

По-друге, важливо впроваджувати програми підготовки та підтримки для молодих фахівців в галузі сільського господарства. Ці програми можуть включати в себе стажування, менторську підтримку, а також доступ до освітніх та розвиваючих ресурсів. Молоді фахівці повинні мати можливість не лише здобувати теоретичні знання, але і отримувати практичний досвід та розвивати свої навички в реальних умовах сільськогосподарської діяльності.

Розвиток кадрів також включає в себе підтримку ініціатив у сфері наукових досліджень та інновацій в сільському господар-

стві. Сприяння науковим дослідженням та впровадження новітніх технологій сприяє не лише розвитку галузі, але й підвищенню конкурентоспроможності українського сільськогосподарського сектору на міжнародному ринку [7].

Окрім того, важливо створювати стимули для вищого навчання в галузі сільського господарства, включаючи надання грантів та стипендій для талановитих студентів. Це допоможе підвищити інтерес до сільського господарства як привабливої кар'єрної перспективи та забезпечити висококваліфікований кадровий потенціал для галузі.

7. *Стимулювання інновацій.* Стимулювання інновацій у сільському господарстві визначається не лише підтримкою досліджень, але і встановленням механізмів для впровадження новітніх технологій та підходів. Це є важливим елементом забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності аграрного сектору.

Підтримка досліджень та інновацій є ключовим елементом розвитку агросектору. Забезпечення фінансової та інфраструктурної підтримки для наукових досліджень дозволяє вченим та фахівцям вдосконалювати сучасні методи виробництва, розвивати нові сорти рослин, впроваджувати ефективніші методи обробки ґрунту та вирощування тварин. Це стимулює створення інноваційних технологій, які підвищують продуктивність та зменшують вплив сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище [3].

Встановлення механізмів для впровадження новітніх технологій та підходів стимулює фермерів та підприємства до активного використання інновацій. Це може включати в себе фінансові пільги, податкові знижки, а також доступ до фінансування для впровадження нових технологій [6].

Сприяючи інноваціям, сільське господарство може досягти більшої продуктивності, ефективності та стійкості до зовнішніх викликів, таких як зміни клімату, підвищення вартості ресурсів та зміни в споживацьких уподобаннях. Інноваційний підхід також дозволяє агросектору адаптуватися до глобальних викликів та мати вигірне становище на міжнародних ринках.

8. *Сприяння кооперації.* Сприяння кооперації у сільському господарстві є стратегічно важливим елементом для підвищення ефективності, стійкості та конкурентоспроможності малих сільгоспдприємств. Підтримка формування та розвитку сільських кооперативів

відіграє критичну роль у створенні сприятливого середовища для спільного виробництва та об'єднання аграрних суб'єктів для збільшення їх економічного впливу.

На перший погляд, сільські кооперативи - це не просто об'єднання фермерів. Це стратегічно спланована форма співпраці, де група сільгоспвиробників об'єднує свої ресурси та зусилля для досягнення спільних цілей. Підтримка формування кооперативів дозволяє фермерам об'єднувати свої земельні ділянки, обладнання та інші ресурси для спільного виробництва та обробки продукції. Суттєвим аспектом є створення умов для спільного виробництва, де малі сільгосппідприємства можуть об'єднати свої сили для досягнення спільних цілей та збільшення свого економічного впливу. Це може включати в себе спільну закупівлю обладнання, спільне використання інфраструктури та ресурсів, а також спільну маркетингову діяльність. Такі кооперативи можуть допомагати фермерам отримувати доступ до нових ринків, покращувати якість та об'єм виробництва, а також зменшувати витрати завдяки економії масштабу [3].

Сприяння кооперації також може включати в себе надання фінансової підтримки для створення та розвитку кооперативів. Це може бути у вигляді надання кредитів, грантів чи інших фінансових інструментів, які допомагають кооперативам стартувати та розвиватися.

Окрім того, формування кооперативів може сприяти розвитку інноваційних підходів у виробництві, використанні технологій та впровадженні сталих методів сільськогосподарської діяльності. Спільна робота дозволяє обмінюватися знаннями та досвідом між учасниками кооперативу, що збагачує сільське господарство новими ідеями та інноваційними рішеннями.

Розглянуті вище заходи можуть сприяти розвитку конкурентного середовища для малого бізнесу в сільському господарстві, збільшуючи його стійкість та здатність конкурувати на ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Удосконалення конкурентного середовища малого бізнесу в агропромисловому комплексі (АПК) України є необхідним і важливим завданням, спрямованим на підвищення ефективності та стійкості сільськогосподарських підприємств. Розглянуто загальні напрями подальшого удосконалення ситуації у сфері малого бізнесу в АПК України. По-перше, фінансова підтримка та доступ

до кредитів є ключовим елементом для розвитку малого бізнесу в сільському господарстві. По-друге, розвиток інфраструктури є важливим аспектом у створенні сприятливого середовища для сільського бізнесу. Третім напрямком удосконалення є технологічний розвиток. Ефективне управління ресурсами, впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій допоможе забезпечити сталість виробництва та врахувати споживчий попит на екологічно чисті продукти. Значущою є підтримка інновацій, яка стимулює впровадження новітніх технологій та підходів, що, у свою чергу, може підняти якість та

конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. Сприяння кооперації виступає як механізм для об'єднання фермерів та підприємств для спільного виробництва та об'єднання ресурсів. Усі ці напрями спрямовані на створення сприятливого та конкурентоспроможного середовища для малого бізнесу в агропромисловому комплексі України. Посилення усіх аспектів – від фінансування до інфраструктури та від технологічного розвитку до співпраці – сприятиме розвитку малих сільськогосподарських підприємств, забезпечуючи сталість та конкурентоспроможність сільського господарства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гудзь О. Є., Сомик А. В. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів. *Економіка АПК*. 2016. № 11. С. 54–63.
2. Білоус С. П., Новотний С. В. Проблеми інвестування регіонального АПК в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-49> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Малік М. Й., Шпикуляк О.Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*, 2017 № 2. С. 2–16.
4. Bilous S., Panasyuk V., Pavlova A., Zhuchenko A. Modernin formation management technologies in business incubation, as a factor of sustainable development in the region. *Scientific journal: Innovativ esolutionsin modern science. Dubai*. 2018. No. 3(22). P. 20–35.
5. Ковтун В. А. Роль інтелектуальних технологічних рішень для ефективного використання ресурсів сільського господарства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 1 (18). С. 132–138.
6. Кривенко Л. В. Стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу в Україні. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2016. С. 136–145.
7. Ключан В. В. Особливості формування кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2016. № 4. С. 35–38.

REFERENCES:

1. Gudz O. Ye., Somyk A. V. (2016) Derzhavna prohrama finansovoyi pidtrymky pidpryyemstv APK cherez mekhanizm zdeshevlennya kredytiv [State program of financial support of agro-industrial enterprises through the mechanism of cheaper loans]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 54–63.
2. Bilous S., Novotnyi C. (2023). Problemy investuvannya rehionalnoho APK v umovakh voyennoho chasu [Problems of regional agricultural investment in wartime conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vol. 48. Available at: URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-49> (accessed 20 September 2023).
3. Malik M. Y. and Shpykulyak O. H. (2017) Rozvytok aharnoho pidpryyemnystva v umovakh instytutsionalnykh transformatsiy [Development of agrarian entrepreneurship in the conditions of institutional transformations]. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 2–16.
4. Bilous S., Panasyuk V., Pavlova A., Zhuchenko A. (2018) Modernin formation management technologies in business incubation, as a factor of sustainable development in the region. *Scientific journal: Innovativesolutionsin-modernscience. Dubai*, vol. 3 (22), pp. 20–35.
5. Kovtun V. A. (2019) Rol intelektualnykh tekhnolohichnykh rishen dla efektyvnoho vykorystannia resursiv silskoho hospodarstva [The role of intelligent technological solutions for effective use of agricultural resources]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. no. 1(18). pp. 132–138.
6. Kryvenko L. V. (2016) Stratehichni priorytety pidvyshchennya konkurentospromozhnosti maloho biznesu v Ukraini [Strategic priorities for increasing the competitiveness of small business in Ukraine]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, pp. 136–145.
7. Klochan V. V. (2016) Osoblyvosti formuvannya kadrovoho potentsialu silskohospodarskykh pidpryyemstv [Peculiarities of formation of personnel potential of agricultural enterprises]. *Ahrosvit*. 2016. № 4. P. 35–38.